

Η ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ (ΑΙ) ΩΣ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Παρασκευή Ζαχαριά

PhD, Faculty of Philosophy, Theology and Religious Studies,
Radboud University, Nijmegen, The Netherlands,
E-mail: evizacharia@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4600-021X>

ΑΛΗΘΗΣ ΚΑΙ ΨΕΥΔΗΣ ΕΑΥΤΟΣ

Πηγή έμπνευσης του συγκεκριμένου άρθρου αποτελεί η συγκριτική και ως έναν βαθμό αλληλοσυμπληρωματική μελέτη του π.Βασίλειου Θερμού *Αναζητώντας το Πρόσωπο: ο Αληθής και Ψευδής Εαυτός κατά τον Donald Winnicott και κατά τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά*. Με συνοπτικό τρόπο ο συγγραφέας παρουσιάζει στο πρώτο μέρος της μελέτης την έννοια του 'αληθούς' και του 'ψευδούς' εαυτού σύμφωνα με τον Βρετανό ψυχαναλυτή David Winnicott, ενώ στο δεύτερο μέρος παρουσιάζει τα βασικά σημεία της αληθούς και ψευδούς πνευματικότητας κατά τον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά.

Το πρώτο στάδιο της προσωπικής αλήθειας του ατόμου σύμφωνα με τον Winnicott εκφράζεται μέσα από το σώμα, από τις αισθητικοκινητικές λειτουργίες του βρέφους οι οποίες δημιουργούν ωστόσο τον 'πρώτο πυρήνα της προσωπικής αλήθειας με τον οποίο ο Θεός θέλησε να ξεκινά η ζωή κάθε ανθρώπου.'¹ Το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει το περιβάλλον (συναισθηματικό, κοινωνικό, ψυχολογικό), εντός του οποίου το παιδί λαμβάνει φροντίδα, ενώ η τελική μορφή του αληθούς εαυτού επιτυγχάνεται μέσω της αρμονικής ενότητας ψυχής-σώματος.

Από αυτά τα στάδια, το δεύτερο είναι εκείνο στο οποίο μπορεί να εκκολαφθεί ο ψευδής εαυτός του ατόμου: η ανεπάρκεια του γονέα

---

¹ π.Θερόμος Βασίλειος, *Αναζητώντας το Πρόσωπο: ο Αληθής και Ψευδής εαυτός κατά τον Donald Winnicott και κατά τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά*, Αθήνα, Αρμός, 1998, 15.

να φροντίσει και να κατανοήσει τις ανάγκες, τα συναισθήματα και τις επιθυμίες του παιδιού δημιουργεί σε συμπεριφορικό επίπεδο, ένα είδος αποτυχημένης συμμόρφωσης του παιδιού προς τις ψυχικές ανάγκες του γονέα με αποτέλεσμα την δημιουργία του ψευδούς εαυτού. Επί της ουσίας πρόκειται για μια τραυματική κατάσταση που βιώνει το παιδί κατά την οποία αναστέλλεται η έννοια του προσώπου. Στο επίπεδο της ενδοψυχικής ζωής, ο ψευδής εαυτός εκδηλώνεται ως 'διανοητικοποίηση' δηλαδή η διανοητική λειτουργία του παιδιού υπερλειτουργεί, αποκτά αυτονομία και τελικά αποσυνδέει τις ψυχικές λειτουργίες από το σώμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο το παιδί να αναλαμβάνει το ίδιο την φροντίδα της σύνδεσης ψυχής-σώματος αλλά κυρίως να συνδέεται η διάνοια στενά με τον ψυχισμό κάτι το οποίο συνιστά παθολογία και δημιουργεί έναν μη αυθεντικό άνθρωπο σύμφωνα με τον Winnicott. Σε κοινωνικό επίπεδο, η παθολογία του ψευδούς εαυτού δύσκολα γίνεται ορατή, ενώ σε έναν αυξημένο βαθμό θεωρείται και επιθυμητή, οδηγώντας στην κατασκευή του ανθρώπου-μηχανή.²

Ο π.Βασίλειος Θερμός εντάσσει στο πλαίσιο της συζήτησης περί αληθούς και ψευδούς εαυτού τις απόψεις του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά περί της σχέσης ψυχής-σώματος όπως παρουσιάζονται στους λόγους του *Ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἡσυχασζόντων*. Το ενιαίο και το αδιάσπαστο μεταξύ ψυχής και σώματος τονίζονται από τον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά με σκοπό να αντικρούσει τις απόψεις του Βαρλαάμ περι σκότους της ψυχής, δηλαδή όταν η ψυχή προσηλώνεται στο σώμα ενώ ταυτόχρονα επικρατεί η 'διάνοια'. Οι απόψεις του Βαρλαάμ αποτελούν προϊόν σύγχυσης όχι μόνο της κατανόησης των οντολογικών συνιστωσών του ανθρώπου αλλά και της απόδοσης υπέρμετρης ηθικά αυτονομίας στον άνθρωπο εις βάρος της οντολογικής του ακεραιότητας. Το Βαρλαμικό πρότυπο ανθρώπου είναι

² Ο.π., 43.

ένα φανταστικό πρότυπο, ένα αμιγώς διανοητικό κατασκευάσμα που απέχει από την ουσιαστική κατάκτηση της αρετής. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς αντιλαμβανόμενος αυτή τη σύγχυση διατυπώνει μια ενοποιητική (οντολογικά και ηθικά) θεώρηση του ανθρώπου: *Σταυρώσαι την σάρκα σύν τοῖς παθήμασι καί ταῖς ἐπιθυμίαις προσετάγημεν, οὐχ ἴν' ἡμᾶς αὐτοὺς διαχειρισώμεθα, πᾶσαν σώματος ἐνέργειαν καί ψυχῆς δύναμιν νεκρώσαντες, Ἄλλ' ὡς γενώμεθα τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ πνεύματος ἄνδρες, κατά τόν Δανιήλ.*³ Αυτό το πολύ χαρακτηριστικό απόσπασμα αναδεικνύει τον αληθινό εαυτό του ανθρώπου, δηλαδή εκείνο τον εαυτό που ενσωματώνει την ψυχή, το σώμα, και τον νου με ενιαίο και άρτιο τρόπο.

Τεχνητή Νοημοσύνη (AI) και Θεολογία

Οι παραπάνω ενοποιητικές θέσεις του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως το σημείο έναρξης στη συζήτηση για τον ρόλο που ενδεχομένως καλείται να παίξει η Τεχνητή Νοημοσύνη στον μετασχηματισμό της έννοιας του 'εαυτού' και του 'προσώπου' στη σύγχρονη εποχή. Εξ ορισμού θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Τεχνητή Νοημοσύνη δημιουργεί ένα είδος σύγχυσης. Η Τεχνητή Νοημοσύνη, όπως την ορίζει ο πρωτοπόρος της Τεχνητής Νοημοσύνης Nils Nilsson, είναι ένας τομέας «αφιερωμένος στο να καταστήσει τις μηχανές ευφυείς», δηλαδή να τις καταστήσει ικανές «να λειτουργούν κατάλληλα και με προνοητικότητα στο περιβάλλον τους».⁴ Όμως, σε αυτό το σημείο υφίσταται μια πολύ σημαντική διάκριση: μεταξύ της λεγόμενης 'στενής' ή 'αδύναμης' Τεχνητής Νοημοσύνης (narrow Artificial Intelligence), όπου τα συστήματα εκτελούν μια συγκεκριμένη (ή στενή) εργασία ή λειτουργία, και της Τεχνητής Γε-

---

³ 2, 2, 24.

⁴ Nilsson, J. Nils, *The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010, xiii.

νικής Νοημοσύνης (Artificial General Intelligence), όπου τα συστήματα λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο με τις ευρείες ικανότητες του ανθρώπινου εγκεφάλου. Η δεύτερη μορφή, αυτή της Τεχνητής Γενικής Νοημοσύνης (Artificial General Intelligence) μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις μορφές επίλυσης προβλημάτων σε ανθρώπινο επίπεδο, ενώ η τρίτη κατηγορία καλείται Τεχνητή Υπερνοημοσύνη (Artificial Super Intelligence). Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ της Τεχνητής Γενικής Νοημοσύνης και της Τεχνητής Υπερνοημοσύνης είναι ότι η πρώτη αναφέρεται σε μηχανές που έχουν προγραμματιστεί ώστε να αξιοποιούν το μέγιστο των ανθρωπίνων ικανοτήτων, ενώ η Τεχνητή Υπερνοημοσύνη αναφέρεται σε μηχανές που ξεπερνούν τις ανθρώπινες ικανότητες επίλυσης προβλημάτων.⁵

Οι παραπάνω κατηγορίες της Τεχνητής Νοημοσύνης και ο τελικός ερευνητικός σκοπός της (η Τεχνητή Υπερνοημοσύνη) θέτουν πολλούς ηθικούς προβληματισμούς τόσο στη σχέση του ανθρώπου με τον εαυτό του όσο και σε σχέση με τους συνανθρώπους του. Στο παρόν άρθρο, θα εστιάσουμε κυρίως σε ορισμένες σκέψεις και προβληματισμούς που αναδύονται μέσα από την εφαρμογή της Τεχνητής Νοημοσύνης σε θρησκευτικό επίπεδο. Οι πρώτες απόπειρες εφαρμογής της Τεχνητής Νοημοσύνης όπως φαίνεται στη διεθνή βιβλιογραφία αφορούν στην εκτέλεση συγκεκριμένων τελετών και την αντικατάσταση των ιερέων. Έτσι, το ρομπότ ονόματι Pepper μπορεί να προγραμματιστεί ώστε να αντικαθιστά πλήρως τον ιερέα σε μια βουδιστική κηδεία, ενώ το ρομπότ Bless U-2, το οποίο έχει προγραμματιστεί για να παραδίδει τυχαία επιλεγμένες προσευχές σε πέντε διαφορετικές γλώσσες, εγκαταστάθηκε στη Γερμανία για να σηματοδο-

⁵ Gaudet, J. Matthew, Noreen Herzfeld, Paul Scherz, and Jordan J. Wales. *Encountering Artificial Intelligence: Ethical and Anthropological Investigations*. Eugene; Oregon: Pickwick Publications, 2024, 22.

τήσει την πεντακοστή επέτειο της Μεταρρύθμισης.⁶ Στις θρησκευτικές παραδόσεις της Άπω Ανατολής η χρήση των ρομπότ σε θρησκευτικούς ρόλους ποικίλλει. Οι Ιάπωνες για παράδειγμα, εξοικειωμένοι με τον μη δυϊσμό του Βουδισμού, σύμφωνα με τον οποίο το άτομο προκύπτει από τη βασική ύλη του σύμπαντος, φαίνεται να αποδέχονται εύκολα την ιδέα ότι ένα ρομπότ μπορεί επίσης να έχει ένα έμφυτο πνεύμα ή τη φύση του Βούδα.⁷

Από την άλλη μεριά, η χριστιανική παράδοση βασισμένη στον τριαδικό Θεό και τον άνθρωπο ως πρόσωπο που υπερβαίνει την ύλη, δεν είναι δυνατόν να αποδεχθεί τη δημιουργία τεχνητών ‘προσώπων’. Αυτή η θέση προέρχεται κατά την γνώμη μου κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο ορίζει ο Χριστιανισμός τη σχέση μεταξύ Θεού και ανθρώπου και που τελικά τον διαχωρίζει από τις υπόλοιπες θρησκείες. Πιο συγκεκριμένα, μέσω του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας γνωρίζουμε πώς πρέπει να μοιάζει η σχέση ανάμεσα σε εμάς και τον Θεό και ανάμεσα σε εμάς και τους συνανθρώπους μας. Το είδος αυτό της ‘κοινωνίας’ που αποσκοπεί στην ένωση με τον Χριστιανικό Θεό αποτυπώνεται μεταξύ άλλων και στον ρόλο του ιερέα, ως ενδιάμεσου μεταξύ του Θεού και των ανθρώπων και εν γένει της ανθρωπότητας. Όμως, ο ιερέας δεν μεταφέρει απλώς ένα μήνυμα, κάτι το οποίο θα μπορούσε να κάνει ένα ρομπότ, αλλά προσεύχεται, δηλαδή επιχειρεί με έναν πολύ εσωτερικό τρόπο να έλθει σε ‘κοινωνία’ με τον Θεό. Παράλληλα, η ίδια η φύση των χριστιανικών μυστηρίων δεν επιτρέπει την χρήση άλλων μέσων (π.χ. βίντεο, ηχογραφημένων λειτουργιών,

---

⁶ Samuel, Sigal, „Robot Priests Can Bless You, Advise You, and Even Perform Your Funeral,” *Vox*, September 9, 2019, www.vox.com/future-perfect/2019/9/9/20851753/ai-religion-robot-priest-mindar-buddhism-christianity.

⁷ Gaudet, J. Matthew, Noreen Herzfeld, Paul Scherz, and Jordan J. Wales. *Encountering Artificial Intelligence: Ethical and Anthropological Investigations*. Eugene; Oregon: Pickwick Publications, 2024, 131.

κλπ.) λόγω της ενεργούς συμμετοχής των ιερέων και των πιστών καθώς και της χρήσης συγκεκριμένων αντικειμένων (λάδι, άρτος, οίνος, νερό). Η φυσική παρουσία, αυτή η ‘όντως παρουσία’, τόσο των ιερέων όσο και των πιστών στη τέλεση των μυστηρίων αποτελεί την βάση στην οποία στηρίζεται η σχέση με τον Θεό και ως εκ τούτου δεν μπορεί να αντικατασταθεί από άλλα μέσα (τεχνολογικά και μη).

Παράλληλα, έχει επισημανθεί πως οι εμπειρίες των χριστιανικών μυστηρίων της Εκκλησίας θεωρούνται «πολύτιμες εν μέρει επειδή αφήνουν χώρο για το αυθόρμητο και το εκπληκτικό, το συναισθηματικό και ακόμη και το μυστηριακό. Αυτό θα μπορούσε να χαθεί αν τις μηχανοποιήσουμε».⁸ Τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης που εκπαιδεύονται με την λεγόμενη ‘βαθιά μάθηση’ (deep learning) μπορούν να μιμηθούν ευαίσθητους τρόπους που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, αλλά μένουν περιορισμένα σε μια βάση δεδομένων. Επιπρόσθετα, τα συγκεκριμένα συστήματα αδυνατούν να καθοδηγήσουν πνευματικά έναν άνθρωπο καθώς στερούνται πνευματικής διορατικότητας που θα τους επέτρεπε να δουν πέρα από την προσωπική τους ιστορία. Το κυριότερο όμως είναι ότι η Τεχνητή Νοημοσύνη δεν μπορεί να νιώσει πραγματικά ενσυναίσθηση, δεν διαθέτει την αυθεντικότητα που διακρίνει το ανθρώπινο συναίσθημα.

Ωστόσο, στην περίπτωση της Ορθοδοξίας όπου η θεώρηση του ανθρώπου ως προσώπου αποτελεί θεμελιώδη θεολογική αρχή της, η εφαρμογή της Τεχνητής Νοημοσύνης είναι αδύνατη. Η σχέση ‘κοινωνίας’ μεταξύ πιστού και Θεού που χαρακτηρίζει τα μυστήρια της Ορθόδοξης Εκκλησίας αποτυπώνεται και στην ίδια την έννοια του ‘προσώπου’ όπως έχει θεμελιωθεί από τους Πατέρες της Εκκλησίας.⁹

⁸ Samuel, Sigal, „Robot Priests Can Bless You, Advise You, and Even Perform Your Funeral.”

⁹ π.Θεοφάνης Βασιλείος, *Αναζητώντας το Πρόσωπο: ο Αληθής και Ψευδής εαυτός κατά τον Donald Winnicott και κατά τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά*, Αθήνα, Αρμός, 1998, 67.

Όπως είχε επισημάνει πολύ χαρακτηριστικά ο Ιωάννης Ζηζιούλας «το πρόσωπον ως έννοια και ως βίωμα είναι γέννημα θρέμμα της Πατερικής Θεολογίας. Χωρίς αυτήν δεν είναι δυνατόν να κατανοηθεί ούτε να δικαιωθεί το βαθύτατο περιεχόμενό τους».¹⁰ Πράγματι, ο διαχωρισμός μεταξύ ουσίας-υπόστασης από τους Καππαδόκες Πατέρες και η ταύτιση της έννοιας της 'υπόστασης' με αυτή του 'προσώπου' εξέφρασαν με θεμελιώδη τρόπο την προσωπική ύπαρξη του Θεού η οποία είναι Τριαδική ως προς την υπόσταση και μια ως προς την ουσία. Έτσι, η έννοια του 'προσώπου', εκτός από πρόσωπο εντός της Αγίας Τριάδας, αποκτά και μια σχεσιακή οντολογικά σημασία, δηλαδή υπάρχει σε σχέση, σε κοινωνία, με τα άλλα πρόσωπα της Αγίας Τριάδας.

Αυτή η προσωπική ύπαρξη του χριστιανικού Θεού όπως διατυπώθηκε από τους Καππαδόκες Πατέρες, διαμόρφωσε και την προσέγγιση του ανθρώπου ως 'προσώπου'. Ο άνθρωπος μπορεί να υπάρχει ως 'πρόσωπο' βάσει της σχέσης με τον Θεό και με τους συνανθρώπους του. Ο Ιωάννης Ζηζιούλας και ο Χρήστος Γιανναράς έγραψαν εκτεταμένως για τη σημασία της έννοιας του 'προσώπου'. Ο πρώτος κάνοντας λόγο μεταξύ άλλων για την ταυτότητα του προσώπου και ο δεύτερος διαβλέποντας τη δυναμική ατομικότητα του προσώπου.¹¹ Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να ενταχθεί και ένας πολύ γενικός ορισμός από τον Χρήστο Τερέζη: «ως πρόσωπο ορίζεται μια αυστηρά συγκεκριμένη ανθρώπινη παρουσία που βρίσκεται σε μια ειδική τύπου υπαρξιακή κατάσταση».¹² Ένας ειδικότερος ορισμός εί-

¹⁰ Ζηζιούλας, Ιωάννης, 'Από τό προσωπεϊον εις τό πρόσωπον: 'Η συμβολή τῆς πατερικῆς θεολογίας εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ προσώπου, 287.

¹¹ Harper, Demetrios, *The Analogy of Love. St Maximus the Confessor and the Foundations of Ethics*. New York: St Vladimir's Seminar Press, 2019, 125.

¹² Τερέζης, Χρήστος, «Η Ορθοδοξία και ο σεβασμός της ανθρώπινης προσωπικότητας», στο: π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης, Κωνσταντίνος Ζορμπάς, π. Βασίλειος Θερμός, Νικόλαος Κοκοσαλάκης, Αθανάσιος Μελισσάρης, Χρήστος Τερέζης, «Η Ορθοδοξία ως Πολιτισμικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου», Τόμος Β, (Πάτρα: ΕΑΠ, 2002), 26.

και αυτός που «ως πρόσωπο θα οριζόταν η εκάστοτε συγκεκριμένη και ιστορικά, κοινωνικά, πολιτιστικά ή χωροχρονικά προσδιορισμένη ανθρώπινη οντότητα, η οποία προβάλλει κατά περίπτωση μια ειδικού τύπου προθεσιακή και αναφορική κατάσταση της ύπαρξης της. Η εν λόγω εκάστοτε ιδιαιτερότητα, ωστόσο, δεν οδηγεί σε μια χαώδη ακαταστασία, αλλά εξαρτάται από έναν κοινόν λόγο υπόστρωμα των επιμέρους και ανανεούμενων και απρόβλεπτων ίσως εκφάνσεων της, ο οποίος συνιστά ότι θα ορίζαμε ως ταυτότητα του προσώπου».¹³

Συνοπτικά, οι παραπάνω θεολογικές προσεγγίσεις παρουσιάζουν τον άνθρωπο ως ον που διαθέτει μια κοινωνική ικανότητα η οποία αρχίζει από την ίδια του την ύπαρξη. Αν σε επίπεδο ύπαρξης ο άνθρωπος βιώνει μια σύγκρουση, μια διάσταση μεταξύ των διαφόρων λειτουργιών του (σώμα, ψυχή), τότε «αδυνατεί να κοινωνήσει με τον άλλον ως πρόσωπο», όπως επισημαίνει πολύ εύστοχα.¹⁴ Έτσι, ο ψευδής εαυτός κατά την ψυχαναλυτική σκοπιά βάλλει τον άνθρωπο ως πρόσωπο, τον στερεί από την συναισθηματική του αυτάρκεια, τον καθιστά μη αυθεντικό.

Συμπέρασμα

Με βάση τις παραπάνω τοποθετήσεις που συνδέουν τις ψυχαναλυτικές απόψεις περί εαυτού και προσώπου με τις θεολογικές ερμηνείες περί 'προσώπου' αλλά και εξετάζοντας τις εφαρμογές της τεχνητής νοημοσύνης στη θρησκευτική πραγματικότητα, η πρόκληση είναι η διατήρηση της πλήρους πραγματικότητας του ανθρώπι-

¹³ Τεμπέλης, Ηλίας, Χρήστος Τερέζης, «Οι έννοιες Ουσία – Φύσις, Πρόσωπον – Υπόσταση στην Νεοπλατωνική Φιλοσοφία και στην Ορθόδοξη Θεολογία», στο Α. Μαράς, κ.ά., Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά: Θεολογία και Φιλοσοφία στην Εποχή των Πατέρων, τόμος Γ, (Πάτρα: ΕΑΠ, 2008), 266.

¹⁴ π.Θερμός Βασίλειος, *Αναζητώντας το Πρόσωπο: ο Αληθής και Ψευδής εαυτός κατά τον Donald Winnicott και κατά τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά*, Αθήνα, Αρμός, 1998, 67.

νου προσώπου και των ανθρωπίνων σχέσεων. Επιπλέον, η εκτίμηση με μεγαλύτερη ακρίβεια των διακριτών τεχνολογικών επιτευγμάτων της Τεχνητής Νοημοσύνης θα μπορούσε να συμβάλλει στην αποφυγή απόδοσης διορατικότητας πέρα από το πεδίο της πραγματικής τους εφαρμογής. Με βάση την Ορθόδοξη προσέγγιση της έννοιας του 'προσώπου' και τη 'κοινωνική' συνάντηση Θεού-ανθρώπου στο επίκεντρο της συζήτησής μας, αναφύεται ο προβληματισμός περί μιας αληθινής ανθρωπολογίας, που έχει τις ρίζες της στην σχέση Θεού-ανθρώπου και πως θα μπορούσε να εφαρμοστεί όχι μόνο στον σχεδιασμό αλλά και στην ορθή χρήση των συσκευών που λειτουργούν με βάση την Τεχνητή Νοημοσύνη. Όπως όλες οι τεχνολογίες, έτσι και η Τεχνητή Νοημοσύνη μπορεί να ενισχύσει τις ανθρώπινες ικανότητες. Ωστόσο, μια προσέγγιση της Τεχνητής Νοημοσύνης με επίκεντρο το ανθρώπινο 'πρόσωπο' έτσι όπως ορίζεται από τους Πατέρες της Εκκλησίας, έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ενώ μια προσέγγιση με επίκεντρο τον έλεγχο που ενδέχεται να ασκήσει η Τεχνητή Νοημοσύνη στην καθημερινότητα του ανθρώπου είναι δυνατόν να ενισχύσει ακόμη περισσότερο τον ψευδή εαυτό και να τον καταστήσει ακόμη πιο ευάλωτο.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) AS A CHALLENGE TO THE CHRISTIAN VIEW OF THE PERSON

Paraskevi Zacharia

PhD, Faculty of Philosophy, Theology and Religious Studies,
Radboud University, Nijmegen, The Netherlands,
E-mail: evizacharia@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4600-021X>

This article generally presents the reflection that emerges from applying AI to the theological consideration of the person concept. The first part introduces the idea of true and false self from Donald Winnicott's psychoanalytic perspective concerning St. Gregory Palamas' positions on true and false spirituality. Based on this comparative study presented in the book by Fr. Vasilios Thermos, the second part of the article examines the main concerns arising from the application of artificial intelligence to the sacraments of the Church and the concept of 'person.'

Keywords: Artificial intelligence, Self, Person, Sacraments, Theology, Orthodoxy.